

van zijn land en zijn tijd uitreikt, en die honderd jaar na zijn dood de geesten nog evenzeer bezighoudt, beurtelings ontstelt en bezielt, als hij het gedurende zijn leven deed.

1932 is het Goethe-jaar. De economische nood verhindert, Goethe te herdenken met luiderlijke en luisterrijke feesten, maar er is geen stad in Duitschland, waar hij heeft gewoond en gewerkt, waar men hem niet herdenkt, te Weimar, dat uitmunt in het middelpunt der feestelijkheden staat, zo goed als te Erfurt, waar hij Napoleon ontmoette, op den Brocken in den Harz, waar hij het materiaal vond voor de Walpurgisnacht-scene uit de Faust, te Bad Hünneburg, waar hij „Ueber allen Gipfeln ist Ruh“ schreef.

Enkele maanden vóór deze herdenking is de Nederlandsche vertaling verschenen van een werk, dat meer dan eenig ander zal bijdragen tot de verbreiding van de kennis omtrent Goethe's leven en werk; het bekende boek van Emil Ludwig, dat op voortreffelijke wijze werd vertaald, en waarvan de Nederlandsche uitgave zich van alle andere, ook van de origineele, onderscheidt door haar talrijke illustraties, welkome aanvullingen van het beeld van Goethe en zijn kring, dat de lezing van dit boek voor onze oogen heeft opgeroepen. Het werk, dat twee lijvige deelen (resp. van 413 en 487 bladzijden) omvat, is verdeeld in drie boeken. „Eerste boek draagt tot titel: „Genius en Daemon“ en bevat de navolgende zes hoofdstukken: Rokoko, Prometheus, Eros, Daemon, Werkdadige Kracht, Plicht. Het tweede, „Aardgeest“, heeft drie hoofdstukken: Vrijheid, Eenzaamheid, Proteus. Het derde, „De Tragische zegen“, telt eveneens drie hoofdstukken: Opwaartsche vlucht, Afstand doen, Phoenix. Samenstelling en stofindecling vertoonen alzoo dien grootschen opzet, die al Ludwig's boeken kenmerkt.

Goethe heeft op ieder die met hem in aanraking komt een fascinerenden invloed. Men maakt zich niet maar zoo zonder meer af van dezen groote onder de grootten, die niet alleen zijn tijd geheel beheerscht, maar die ook in de eeuw, die sinds zijn dood verlopen is, niet heeft opgehouden zijn machtigen invloed uit te oefenen op de geheele Westersche wereld. Emil Ludwig, de biograaf van Michelangelo en Napoleon, van Lincoln en Bismarck, vertelt in de inleiding van zijn biografie van Goethe, nimmer een zoo rijk jaar beleefd te hebben als dit, dat hij op een gedroomden tocht door het rijk van Goethe sleept. „Die grösste Einheit“, noemt Gundolf hem, „worin deutscher Geist sich verkörpert hat“, en wie de betekenis van den Duitschen geest naar waarde weet te schatten, beseft den zin van deze woorden, waarvan we toch niet durven zeggen, dat ze overdreven zijn. Van hem geldt, wat hij zelf eenmaal van zijn jonggestorven vriend Schiller zeide:

Er glänzt uns vor, wie ein Komet entschwindend, Unendlich Licht mit seinem Licht verbindend.

Hoe staan wij echter als Christenen tegenover Goethe? Nog altijd geldt op deze vraag het antwoord, dat Gunning in zijn opmerkelijke studie over „Goethe's Faust“ gaf, die, schoon zij in 1872 verscheen, nog niets van haar waarde heeft ingeboet. Met Schleiermacher twee levensrichtingen onderscheidend, de aesthetische, waarin het zedelijke aan het natuurlijke ondergeschikt wordt, en de zedelijke, die, omgekeerd, het natuurlijke aan het zedelijke onderwerpt, toont Gunning in den

hem eigen klaren betoogtrant aan, hoe Goethe, als aanhanger, en als mensch, en als dichter, van de aesthetische richting, zichzelf buiten het reële verband met de hoogere wereld heeft gesloten. Met een onmiskenbare voorliefde noemt Goethe zich herhaaldelijk „een heiden“; het nageslacht spreekt liever van den humanist Goethe.

Goethe, die in het wijsgeerige ter schole was gegaan bij Spinoza, vertoont in filosofisch-godsdienstig opzicht het karakter van den Griek, wien zondebesef een onbekend begrip was, en die in diepste wezen geen scheiding tusschen het goddelijke en het menschelijke kende. Goethe's richting was — de uitdrukking is van Gunning — horizontaal, de breedte des levens omvattende. „De wereld omvatte“, naar de wereld gericht, het natuurlijke voor de eigenlijke waarheid verklarende, zag hij in de harmonie met het bestaande, met deze wereld, den eisch des waarachtigen levens. Zelf heeft hij zijn levenswijze in deze regels samengevat:

Willst du in's Unendliche schreiten,
So geh' ins Endliche nach allen Seiten.

Goethe heeft zijn heidensch, wilt ge zijn humanistisch, levensgevoel consequent doorleefd en uitgeleefd, in zijn leven en in zijn geschriften. Zijn „Faust“ is er het schoonste en welsprekendste voorbeeld van. Het Christendom heeft hij verworpen, de verkondiging van den gekruisigden Christus was ook dezen Griek een dwaasheid.

Maar allerminst beteekent dit, dat Goethe voor ons niet van betekenis zou zijn. Het tegendeel is waar. Zelden is de „gemeene gratie“ duidelijker bewezen dan aan dezen mensch, bij wien alles harmonisch was, en die van deze harmonische levenshouding in meer of minder mate aan allen uitdeelt, die met hem in aanraking komen. Zijn werken zijn een onuitputtelijke bron van die wijsheid en schoonheid, waaraan ook de Christen zich laaft, en in menig opzicht is zijn leven ons een stralend voorbeeld — en een beschamend voorbeeld. Als Goethe zonder in gemeenschap met God te leven zoo hoog stond, zegt Gunning, hoe moeten wij dan als Christenen niet zijn.

Daarom heeft het boek van Emil Ludwig ook voor ons betekenis: het is het werk van een universeel mensch over een anderen universeelen geest, van een leerling over zijn leermeester. Ludwig is meer dan een bewonderaar van Goethe; hij is, schoon zijn mindere in vele opzichten, hem na verwant. Hun beider levensopvatting is in wezen dezelfde, en hierin ligt ook opgesloten, dat wij Ludwig's kijk op zijn vereerden meester niet in alle opzichten deelen; meer dan eens staan wij scherp afwijzend tegen zijn zienswijze, meer dan eens tekenen we protest aan tegen zijn beweringen. Maar we waardeeren den moed, waarmee hij uit het overstelpend rijk materiaal het beeld van Goethe opbouwde en in scherpe trekken voor onze oogen stelde, klaarder dan wij hem tevoren zagen, en we bewonderen de wijze, waarop hij ons in zijn ongevenaard boeienden stijl den mensch Goethe afschildert, zoodat hij gestalte voor ons krijgt, en in ons gaat leven, een mensch van vleesch en bloed. Goethe's vroegere biografen, Witkowsky, Gundolf, Grimm, Geyer, om slechts enkele der bekendste namen te noemen, mogen zijn werken en zijn levensbeschouwing uitvoeriger hebben behandeld, dieper hebben gepeild, Ludwig heeft ons den mensch Goethe nader gebracht dan een van zijn voorgangers. En het is ons, in dit herdenkingsjaar, immers allereerst om den mensch Goethe te doen. P. J. M.

vrouwen, die in zijn leven een grootere of kleinere rol hebben gespeeld en hun tol moesten betalen aan zijn genie, wier harten brandstof waren voor het vuur van zijn daemon. Het is immers wel niet twijfelachtig, dat Goethe aan den omgang met vrouwen van hoog geestelijk peil en groote innerlijke beschaving de krachtigste impulsen en de schoonste motieven voor zijn dichterlijke verbeeldingen heeft ontleend.

Maar temidden van die lange rij vrouwengestalten, die zijn leven hebben vervuld en die wij weer in zijn drama's ons tegemoet zien treden, is er één, die niet aan een achttiende-eeuwsche werkelijkheid schijnt ontleend, en die toch zijn geest jarenlang heeft geboeid. Deze vrouw, die door haar herhaalde verschijning in den Faust onze aandacht trekt, en toch niet aan een romantische sfeer is ontsproten, is niemand minder dan de oud-Grieksche Helena, om wier schoonheid twee duizend jaar geleden Troie reeds in vlammen opging. En in de Faust zal men ook het antwoord moeten zoeken op de vraag welke waarde deze Helleensche figuur, wier beeld vele jaren lang niet uit zijn geest wilde wijken, in zijn leven heeft vertegenwoordigd.

Het is begrijpelijk hoe haar historische gestalte niet volkomen langs een natuurlijken weg in de handeling van het drama kon optreden; terwijl de eene maal de kunstgreep van een tooverwoord noodig is om haar figuur op te roepen, kan men haar de andere maal alleen naderbij komen door een phantastische reis door het luchtruim naar Griekenland's heiligen bodem.

Het is in de ridderzaal van het keizerlijke hof, waarheen Mephisto Faust heeft gevoerd na het

OPVOEDING EN ONDERWIS

De Emile (1762) en haar Auteur.

III.

Hoe het was. (John Locke.)

De invloed van Montaigne op de na hem komende paedagogische geschriften wordt ontkend, die van Locke op Rousseau en anderen is echter onmiskenbaar.

Volgens Rein wordt Montaigne door de schrijvers over opvoedkunde wel aangehaald, om eigen beweringen kleur en nadruk te geven, maar niet om op Montaigne's uitspraken voort te bouwen. Locke vindt hem een babbelaar, die praatjes voorloopt. Grondleggende gedachten ontbreken hem.

Rousseau haalt in zijn Emile herhaaldelijk de Essays van Montaigne aan. Maar zijn werk is er niet op gebouwd. Wanneer Montaigne er niet was geweest, zou de Emile zeker pittige gedachten in frissche vorm hebben gemist, maar geen ander boek zijn geworden. De overeenstemming met Montaigne is toevallig, wanneer anderen hetzelfde betoogen als hij. Montaigne, Locke en Rousseau zijn b.v. alle drie tegen de opvoeding door en in de school, maar ieder op eigen gronden. Montaigne vindt de tucht er te hard. Locke acht, dat in de opvoeding den vader alleen alle autoriteit toekomt en deze dus onder zijn oogen geschieden moet. Rousseau eindelijk kan de school niet gebruiken, want hij wil het kind uit het verdorven milieu en zijn over-cultuur los maken. Van de invloed van Montaigne op de beide anderen is hier dus feitelijk geen sprake. Dit heet trouwens zoo goed als nergens het geval te zijn. Het zij zoo. Niettemin heeft Montaigne de akker toebereid voor het zaad, dat Locke en Rousseau strooien zouden. Van Locke mag daarbij gezegd worden, dat hij de 18de, en van Rousseau, dat hij de 19de eeuw beheerscht heeft. Daarom mag van Locke hier niet gezweven worden.

Drie eeuwen geleden, op de 29ste Augustus 1632, werd hij geboren. Hij werd Godvruchtig opgevoed, week door de omgang met andersgezinden af, doch keerde op rijpere leeftijd tot een meer positief Christendom terug. Toen een jonge man hem vroeg, welke de zekerste weg was om tot inzicht van het wezen onder meer van de Christelijke religie te geraken, wees Locke op de studie der Heilige Schrift, op die van het Nieuwe Testament vooral, want, merkte hij op, ze heeft God tot auteur, de zaligheid tot einddoel en waarheid zonder eenig bijmengsel van dwaling tot inhoud.

Hij wist zich vrij gekocht door Christus. Toen hij zijn einde voelde naderen, wenschte hij dat gedeelten uit Gods Woord hem werden voorgelezen. Onder het luisteren naar de bekende klanken uit de Psalmen overleed hij, (28 Oct. 1704). Zoo kan hij dus voorbeeld zijn van iemand, die met zijn hart den Heere vreesde, maar door de afwaling van zijn verstand groote scharen van de eenvoudigheid van het geloof dat naar de Schriften is, vervreemde. Hij mag toch in zekere zin de man genoemd worden van het Deïsme, de rationalist, die zegt de Bijbel te aanvaarden, maar dan alleen voor zoover deze door en voor de rede aannemelijk te maken is. Hij is de man, die ook in geloofszaken de leiding aan het „gezond verstand“ gaf, de grondlegger van het z.g. redelijk

einde der Gretchen-tragedie, waartoe zijn faustisch wezen ongebroken te voorschijn kwam om rusteloos in mateloozen drang verder te stroven om het oneindige te omvatten, dat Faust voor het eerst de gedaante van Helena voor zich ziet, door magisch woord opgeroepen uit het grondloze diep van het rijk der moeders. Hier dan voor het eerst ziet hij die Helena, wier vluchtig spiegelbeeld in de heksenkeuken zijn zinnen reeds zoo in beroering had gebracht. Maar in de geweldige ontroering die ook thans weer hem bevangt, vergeet hij dat het ook nu nog een ijle gedaante, een ruimtelijk beeld, een phantoom is, dat hij aanschouwt, en zijn titanendrift drijft hem er toe deze wonder-schoone vrouw met beide armen te omvatten; maar ook nu weer moet hij schipbreuk lijden aan dezen faustischen drang en terwijl het phantoom aan den greep zijner vingers ontvlucht en een explosie hem bewusteloos ter aarde slingert, moet hij leeren dat men niet straffeloos de grenzen der aesthetisch-contemplatieve sfeer, waarin hij zich bevond, kan overschrijden. Men kan niet zonder meer een aesthetisch ideaal als werkelijkheid omgrijpen.

Het is na een lange lethargie dat Faust eindelijk uit deze verdooving ontwaakt; maar, al heeft hij geleerd dat men beeld en werkelijkheid niet zoo maar voor elkaar mag substitueeren, Helena laat hem geen rust, en het is een gelukkige omstandigheid dat juist in dezen tijd de klassieke Walpurgisnacht valt, die Faust in de gelegenheid kan stellen door den aether Griekenland te bereiken en Helena in haar eigen omgeving en land op te zoeken. Niet zoodra raken zijn voeten dan ook den Helleenschen grond of hij vraagt haastig: Wo ist sie? en gaat een niet geringe activiteit ontwikkelen om haar te vin-

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHETSEN

De Helena-figuur in de Faust van Goethe.

De verzuchting: Goethe — und kein Ende schijnt wel volkomen gewettigd voor wie telkens weer wordt uitgenoodigd mede in te stemmen in de Goethe-veroering, waaraan ons geslacht permanent laboreert, en die in deze dagen, waarin de herdenking van zijn sterfdag, nu honderd jaar geleden, valt, nog eens bijzonder opstaat. Het doet ietwat armelijk aan, en getuigt in ieder geval niet van een overvloedigen levensrijkdom, wanneer het eigen leven van zooveel uit een anderen, lateren tijd zoo volledig opgaat in de bestudeering en bewondering van de levensgeschiedenis van een man, wiens hoogste idealen tenslotte binnen de grenzen van zijn eigen persoonlijkheid besloten bleven. Er is immers wel geen mensch, wiens leven zoo ijverig en miniatuur tot in de fijnste details is bestudeerd, wiens gangen zoo van dag tot dag, bijna van uur tot uur, zijn nagegaan, en in wiens veelzijdige geestelijke nalatenschap zoo voortdurend wordt gesnuffeld door litterator en historicus.

Daar is althans één goed resultaat van al dit nauwgezette werk, dat omvangrijke bibliotheken bijna niet meer kunnen bevatten, en dat is dat alle gegevens van Goethe's leven, die noodig zijn voor een goed begrip van zijn vele litteraire producten, voorhanden en gerangschikt zijn; en zoo defileeren ook in iedere biografie voor ons de niet weinige

d.i. versta.
zijn Essay
Locke leun
listische gr
rede, onde
tot aanzijn
het bestaan

Aan he
sterk de sp
koos, dat
had gezocht
Welke b
schouwing
wie haar

In zijn
in 1690, d
echter zijn
kundig ge
uitgaat va
(sensations
dat hij zie
vrienden
bovendien
raadgeving
scherpzuim

Ratichius
hun voors
factoren, d
naast de
isme in D
kende dez
wante Pén
diens vrie
Enkele jar
ding was v
de keuze
boek heeft
Nederland
der Linder
Duitschlan
deze drie
(† 1650).

Volgens ha
de opvoed
de opvoed
geschrift
grondgeda
het licha
heid van
schen deze
vorming v
gewijd. Va
seau's En
dertig par
frissche
vondige m
ken, zeer
warme of
de voeten
in koud v
heid." Al
samen. E
van af.

Op de
hun zede
Krachtens
eerst bevo
van het
de zedelij
ding is d
heid beto
heid of
De aan

den, gaat
Helena
En zoo k
een paar
wanneer
als werke
onde Spar

Met
dreigend
daante v
wegen me
Faust in
inmiddels
plechtig d
het ideaal
in de ro
verkrigt
tembaar
in kunst
sche rijn
hun beide
binding m
vroeger w
roes, ma
bewust v
het schijn
waarin h
zal wens
proloog b
faustische
roert, die
jonge kna
als Ikara
bij zich
tumelt m

„J. verstands-Christendom. In 1693 gaf hij uit zijn Essay betreffende het menschelek verstand. Locke leunt daarbij op Cartesius, met zijn rationalistische grondslag: Ik denk, dus ben ik. Een drogred, omdat het „ik“ in „ik denk“ geponeerd en tot aanzijn geroepen, niet bewijs kan leveren van het bestaan van dat „ik“ dat hierop volgt.

Aan hem, den aartswijfelaar, herinnert zoo sterk de spreuk, die Locke zich tot griftchrift verkoos, dat hij zijn gansche leven naar waarheid had gezocht.

Welke beperkte betekenis heeft bij zulk een beschouwing de Schrift. Zij toch geeft de Waarheid, wie haar zoekt, die vindt.

In zijn „Enkele gedachten over de Opvoeding“ in 1690, dus drie jaar eerder uitgegeven, heeft hij echter zijn zielkunde niet verwerkt. In zijn opvoedkundig geschrift komt niet uit, dat zijn zielkunde uitgaat van waarnemingen, voorstellingen enz. (sensations) en tot denken (reflexion) voortschrijdt. Dat hij zich in dezen stil hield, had zijn reden. De vrienden kenden deze opvattingen nog niet, en bovendien werd hem geen theorie, maar praktische raadgeving, als van een praktisch ervaren en scherpzinnig man, gevraagd. En die gaf hij.

Ratichius en Comenius hadden te weinig in hun voorstellen tot verbetering gerekend met de factoren, die het leven belemmerend of bevorderend naast de invloed van den opvoeder stelt. Het piëtisme in Duitschland, met Francke († 1727) voorop, kende deze en rekende er wel mee. En de verwante Fénelon († 1715) in Frankrijk, doch vooral diens vriend, Fleury, waren Locke's voorbeeld. Enkele jaren voor Locke's gedachten over opvoeding was van den laatste een boek verschenen over de keuze en de methode der studiën (1686). Dat boek heeft Locke waarschijnlijk leeren kennen in Nederland, waar hij zich verschole had als Dr Van der Linden. Ook op paedagogisch terrein ontmoeten Duitschland, Engeland en Frankrijk elkander in deze drie mannen in de wijsbegeerte van Cartesius († 1650). In de wereld en in de menschen bestaat volgens haar een denkende kracht en daardoor kan de opvoeder in het kind wakker maken wat hem bij de opvoeding te hulp zal komen. Door Cartesius' geschrift over de aandoeningen der ziel, met de grondgedachte der ouden, dat z.g. levensgeesten het lichaam bezielen, dwingt het besef van de eenheid van lichaam en geest, van de harmonie tusschen deze beiden door. Daartoe moet ook aan de vorming van het lichaam bijzondere zorg worden gewijd. Van die zorg is het eerste boek van Rousseau's Emile niet minder vervuld, dan de eerste dertig paragrafen van Locke's „Gedachten“. „Veel frische lucht, veel beweging, veel slaap, eenvoudige maaltijden, geen wijn of prikkelende dranken, zeer weinig of geen geneesmiddelen, niet te warme of te nauwe kleding, vooral het hoofd en de voeten koud houden en de laatste dikwijls in koud water baden en blootstellen aan vochtigheid.“ Aldus vat de laatste zelf de inhoud er van samen. En Rousseau's Emile wijkt er niet ver van af.

Op de leer der aandoeningen hebben ook beide hun zedelijke vorming der kinderen gebouwd. Krachtens de harmonische eenheid werd deze allereerst bevorderd door de kracht en de gezondheid van het lichaam. Boven onderwijs ging bij Locke de zedelijke ontwikkeling. Het ideaal van de opvoeding is de Gentleman, die deugdzaam leeft, wijsheid betoont, de levenskunst beoefent en geleerdheid of kennis bezit.

De aandoeningen van lust en onlust zijn de

den, gaat Proserpina zelf in de onderwereld vragen Helena uit het rijk der schimmen los te laten. En zoo kan het gebeuren dat het tooneel plotseling een paar duizend jaar terug schijnt verplaatst, wanneer Helena, nu niet meer als beeld, maar als werkelijke vrouw in historische situatie in het oude Sparta optreedt.

Met listigen zin, door voorspiegeling van dreigend gevaar weet nu Mephisto, in de gedaante van Phorkyas, Helena er toe te bewegen met haar gevolg bescherming te zoeken bij Faust in diens Middeleeuwschen burcht, die hij inmiddels heeft betrokken. En wanneer dan Helena plechtig de toegangspoort doorschrijdt, treedt hier het ideaal der antieke schoonheid in levenden lijve in de romantische wereld der middeleeuwen in, verkrijgt Faust eindelijk het doel van zijn ontombaar streven, en vereenigt zich met Helena in kunst, waarin zij het haar onbekende Germaansche rijk leert kennen, en in liefde, waaruit straks hun beider zoon Euphorion wordt geboren. De verbinding met een vrouw geschiedt nu niet, — als vroeger wel — in de bedwelming van een zinnenroes, maar hij nderi haar met open oogen en welbewust van de draagwijdte van zijn handelen, en het schijnt dan ook of dit het oogenblik zal zijn, waarin hij geheel kan opgaan, waarvan hij den duur zal wenschen en daarmee de weddenschap uit den proloog beëindigen. Maar het is nu niet zijn eigen faustische drang, maar die welke zich in Euphorion toert, die hem deze rust niet zal gunnen. Want de jonge knaap wordt al overmoediger, hij schiet reeds als Ikarus vleugels aan, maar nauwelijks heeft hij zich boven den aardbodem verheven, of hij tuimelt met gebroken wienken ter aarde; zijn ziel

sterkste machten in de opvoeding. De vorming van het kind moet vooral geleid worden door de lustgevoelens op te wekken. Daarom mag bij de studie geen roede worden gebruikt. Ziedaar het thema dat Locke en na hem Rousseau en Ligthart tot vermoedens toe uitwerken.

Bij de Rationalisten ligt feitelijk ook de omkeering in het Bijbelsch onderwijs. Onze vaders leerden de Heidelbergse Catechismus op de scholen. Maar Fleury gaf een Catechismus van de Bijbelsche Geschiedenissen. Fénelon is eveneens tegen systematisch dogmatisch onderwijs. Hij wil met verhalen beginnen. Die kunnen de kinderen begripen en het al niet kunnen vatten beslist in de rationalistische school.

Locke wijst op de persoonlijkheid, alsof kinderen deze reeds bezaten, en vindt dat geen twee kinderen naar dezelfde methode zijn op te voeden. En Rousseau zal de lof ontvangen, dat hij volgens zijn Emile het kind in het kind ontdekt. Maar — het subject vindend en dienend, ging het nog belangrijker object: de geopenbaarde waarheid met haar majestueus normatief gezag tot waarachtige vorming, verloren.

Een eenvoudig begrip van God, den almachtigen, alwetenden Schepper der wereld, mag volgens Locke de kinderen worden bijgebracht. Het moet van buiten af in het kind worden geplant. Hij, evenals Rousseau ontkent, dat er zoo iets als een zaad der religie, een zin voor het goddelijke in ze zou wonen, omdat God zelf het er heeft ingeschapen. Daarom mag Emile eerst van God en Godsdienst hooren, als hij boven de 15 jaar oud is. Doch dat is te laat. Dan is de „gevoelige periode“ voorbij, behalve voor het surrogaat, de verstandsgodsdienst van die tijd.

Inmiddels blijft voor Locke en later voor Rousseau het voornaamste van alle opvoeding de begeerten ondergeschikt te maken aan het verstand. De phantasie moet bedwongen worden. Zij zet de begeerten te veel aan, en kweekt bijgeloof. Alles wat op hakersprookjes lijkt, moet ver van de kinderen gehouden worden.

Voor aesthetische bezigheden voelt Locke niet. Dichtkunst? „Op de Parnassus is wel een lieflijke geur, maar de grond is er onvruchtbaar. Slechts heel zelden is er een goud- of zilvermijn ontdekt.“

Waarde heeft, wat voor het leven dienstig is. Vooral de aardrijkskunde geldt bij Locke en Rousseau als een doelmatig begin van wetenschappelijke studiën, omdat deze kunde slechts op oog en geheugen beslag legt. Jan Ligthart werkte, bij alle verschil, feitelijk in dezelfde richting. De kennis van Hoog- en van Laag-Nederland, van de aardrijkskunde is in zijn didactiek centraal.

We zouden door kunnen gaan, maar achten dit voldoende, om aan te toonen, dat Locke's (en Fénelon's) ideaal is een braaf en bruikbaar mensch te vormen, een mensch, die in staat is zijn verstand goed te gebruiken en zijn handelingen daar aan ondergeschikt te maken.

Dit te bereiken ligt volgens Locke in de macht der opvoeding. Van alle menschen, die hij ontmoette, waren negen tiende door hun opvoeding geworden wat ze zijn, goed of slecht, nuttig of niet. De opvoeding alleen doet het groote verschil tusschen de menschen ontstaan.

Wat Locke betoogt en, in alle bezonnenheid, schrijft, zal in de 18de eeuw geestdriftig door Rousseau worden herhaald en gepropageerd. De laatste heeft het Engelsche eris als pasmunt door heel de wereld in omloop gebracht.

STRIKWERDA.

zweeft naar de onderwereld, en op zijn roep: „Lasz mich im düstern Reich, Mutter, mich nicht allein!“ gaat ook Helena weer terug naar de plaats vanwaar ze kwam, met de bede: „Persephoneia, nimmt den Knaben auf, und mich.“

Zoo wordt aan Helena het oude woord bevestigd, dass Glück und Schönheit dauerhaft sich nicht vereint, en de vereeniging van Faust met Helena wordt geen duurzaam geluk, geen blijvend huwelijk, waarin de titan tot rust komt. De verbinding van de romantische wereld met zijn onstuimige tendenz naar het universele en absolute, en de klassieke, waarin alle spanningen zijn opgeheven, evenwicht en harmonie elke verhouding bepaalt, wordt incidenteel en principieel doorbroken. Ook naast Helena zelf, het prototype der klassieke schoonheid, vindt Faust niet de rust van het durende moment, dat hij zal prijzen. Eerst als hij veel verder het leven is doorgestormd, zich gewopen heeft op werk van meer dan persoonlijke, van maatschappelijk-culturele waarde, en zelf in de verzorging van een volk en de inpoldering van land actief sociaal-ethisch bezig is, komt het oogenblik waarin voor het eerst zich een gevoel van voldoening van hem meester maakt, en waartoe hij zegt: „Verweile doch, du bist so schön!“

Dit zeggen beteekent dan de dood van Faust en Mephisto wint daardoor de weddenschap, maar toch vaart Faust, die zich altijd heeft afgetoed en in niet te stuiten dadendrang voorwaarts heeft gestreefd, getrokken door de kracht van eeuwige liefde en goddelijke genade, op naar hooger sferen onder het gezang van mystieke koren, waaronder zich ook Gretchen mengt als una poenitentium.

Dit mag uit het bovenstaande wel duidelijk zijn,

MUZIKALE KRONIEK

Karl Hasse, Gustav Gelerhaas en Arnold Mendelssohn.

In het vorige artikel mocht ik de aandacht vestigen op een Duitsche impressionist, Georg Riemenschneider, in wien ik meende te vinden een componist, bij wien de spreekwoordelijke Duitsche gemoedelijkheid op den voorgrond trad. Het drietal moderne Duitsche componisten, waarover ik in dit artikel iets wil meedeelen, heeft heel andersoortige composities ons geschenkt, hij hen is het de Duitsche degelijkheid, het zwaarwichtige, het mathematisch afgemete, dat opvalt.

De naam Hasse is in de muzikale wereld niet onbekend; het meest bekend is Bach's tijdgenoot Johann Adolf Hasse (1699—1783), verder wordt in het midden der 17e eeuw als organist te Rostock genoemd Nikolaus Hasse, in Italië verwierf Faustina Hasse zich in de 18e eeuw eenige beroemdheid, terwijl in de 19e eeuw een drietal Hasse's genoemd worden, n.l. Gustav Hasse (1834—'89), Max Hasse (geb. 1859), een groot vereerder van Peter Cornelius, wiens werken hij opnieuw heeft uitgegeven en wiens biograaf hij is en ten slotte de op 20 Maart 1883 te Dohna in Saksen geboren Karl Hasse.

Zijn opleiding genoot Hasse aan de Thomasschool te Leipzig, daarna aan de Universiteit te Leipzig, waar Kretschmar en Riemann de leidende personen waren, verder aan het Conservatorium te Leipzig en aan de Münchener Academie, waar toen Max Reger leeraar was in orgel en compositie. De invloed van Reger is, blijkens de composities door Karl Hasse gepubliceerd, zeer groot geweest. In 1921 heeft Karl Hasse een monografie gepubliceerd over Max Reger en in 1925 verscheen van zijn hand een monografie over Johann Sebastian Bach. Ook hieruit blijkt duidelijk zijn richting. Niet 'impressionisme, maar terugkeer tot polyphone samenstelling. Bach is het groote voorbeeld voor Karl Hasse, de fugavorm wordt telkens weer door hem aangewend. Natuurlijk is er ook verschil. Het moderne streven naar atonaliteit doet ook zijn invloed gelden. We vinden bij hem veelvuldige toepassing van chromatische opvolging evenals bij Reger en andere moderne componisten.

Na beëindiging van zijn studie werd Hasse eerst assistent van Ph. Wolfrum te Heidelberg en dirigent van de academische zangvereniging en het strijkorkest (het z.g. Collegium musicum). Bovendien gaf hij orgelconcerten in verscheidene plaatsen, o.a. Berlijn, München en Leipzig. In 1909 werd hij benoemd tot cantor en organist van de Johanneskerk te Chemnitz, waar hij ook een reeks sinfonie-orkesten leidde en verschillende werken van zijn leermeester Max Reger deed uitvoeren en ook de uitvoering van een aantal composities van Bruckner verzorgde. In 1910 trok Karl Hasse naar Osnabrück, waar hij zijn werk in 1919 beëindigde met de slichting van een stedelijk conservatorium. In hetzelfde jaar 1919 vertrok hij naar Tübingen, waar hij benoemd was tot Universiteits „musikdirector“. Behalve de reeds eerder genoemde monografieën over Reger en Bach publiceerde hij verschillende waardevolle tijdschriftartikelen en vervaardigde hij verschillende composities voor orkest, piano en orgel en ook een aantal koorwerken. Zoo verscheen van zijn hand een be-

dat evenals Gretchen, waarmee hij zijn aardse liefde uitleefde, ook Helena, waartoe zijn schoonheidsdrang hem dreef, voor Faust in zijn leven niet meer was dan een episode, al bracht deze laatste ook veel diepere lagen van zijn gemoed in beweging dan de eerste. Helena nu beteekent in den Faust niets anders dan wat ze altijd heeft beteekend: het ideaal der klassieke schoonheid.

Deze terugkeer van Helena in de onderwereld, als ze Faust geen duurzaam oogenblik van waar geluk kan schenken, haar voorbijgaan als antiek symbool, waarin de geest op den duur toch geen rust vindt, mag vreemd schijnen voor wie de groote liefde van Goethe kent voor de klassieke wereld; zeide hij niet eens: Wir sind alle Pilger, die wir das Allertum suchen? Toch kan er geen twijfel over zijn, of de aesthetische levenssfeer, de aesthetische levensbeschouwing en werldeconceptie biedt aan Faust niet de voldoening en het geluk dat hij zoekt en eerst vindt, wanneer hij naar een hooger niveau is gestegen, het ethische, vanwaar het uitzicht vrij wordt naar de religieuze sfeer, die ze beide overspant.

Het is goed deze belijdenis over het onvoldoende van een zuiver aesthetische levensvisie te vernemen uit den mond van den grijzen Goethe. Zij behelst een diepe levenswijsheid, die echter, wanneer ik goed zie, bij Goethe niet voortkwam uit een persoonlijke doerveling, die het leven wendt, maar uit een inzicht, een Ahnung, die hem, den laatsten Griek, helms niet dichter bij het Christendom heeft gebracht.

Dr G. A. LINDEBOOM.